Rozmaitości.

We Srodę Nro. 13. 20. Maia 1818.

(*Dalszy ciąg.*)

RAPPORTU
O czynnościach dwuletnich Rządu Królestwa Polskiego

(Z gazety Warszawskiey.)

Oszczędność pochodząca z etatu administracyi woyskowey.

Administracya teraźnieysza woyska na dobrze wymierzonych zasadach ekonomiki ustanowiona, wymaga na utrzymanie swoie daleko mniey wydatków iak dawniey. Etat Kommissyi Rządowey Woyny iest prawie ten sam iak dawnieyszego Ministerium, i powiększonym ieszcze został Kommissoryatem ubiorczym. Lecz Administracya woyska nie obeymuie Inspektorów popisów, których utrzymanie wiele kosztowało. Nie ma iuż kommissarzów woiennych; wydatek na utrzymanie płatników zmnieyszonym, a służba żywności zupełnie zniesiona została. Podług stanu porownywaiącego, oszczędność na powyższym przedmiocie wynosi summę zł. polsk. 521,101 gr. 25.

Wynika więc, iż w każdym względzie i szczególe widoczna okazuie się oszczędność; przyczyny zaś, dla których się na pozór stan wydatków woyska dzisieyszy, acz w istocie niższy, wydaie tak wysokim w porównaniu z Budżetem Xięztwa Warszawskiego, są następuiące:

1.) Żywność i furaż dawane były w naturze; Budżetem więc Xięztwa Warszawskiego nie były obięte, gdy teraz sam furaż kosztuie zł. 5000,000, a żywność w żołdzie wrachowana wynosi 2,700,000 złotych.

2.) Słoma i podwody dziś opłacaią się pieniędzmi, dawniey zaś brane były od mieszkańców sposobem rekwizycyi.

3.) Wynagrodzenie za kwaterę, opał i światło dla officerów bez woyska, a za opał i światło dla Officerów w korpusach, stanowi nowy wydatek w etacie teraźnieyszym.

4.) Żandarmerya na etacie Ministerium Spraw Wewnętrznych i Policyi umieszczona była, dziś znayduie się na etacie Woyskowym.

5.) Stopnie i dawną płacę zachowałeś W. C. K. Mość całemu woysku; ztąd wynika, iż wielu ieszcze pobiera żołd dodatkowy, który na rok 1818 wynosi summę zł. pol. 620,086. gr. 1.

6.) Koszt na nadliczbowych w sztabach, iako i w pułkach wynosi podług etatu wydatków na rok 1818 zł. 773,398. gr. 15 z powodu, iż W. C. K. Mość nieoddaliłeś nikogo poniewolnie z woyska swego.

7) Nakoniec, gdy Officerowie nadliczbowi z przyczyn wyż rzeczonych są dotąd w znaczney ilości, utrzymanie więc ich wymaga wydatków, które inaczeyby mieysca nie miały.

Tym sposobem w ogólności przedmioty nieobięte Budżetem bywszego Xięztwa Warszawskiego, a które dla rozmaitych okoliczności umieszczone są w ogólnym etacie Królestwa Polskiego ciążą tenże summą 8,025,209 zł. 23 gr., o którą to summę, prócz wyżey wzmiankowaney, etat obecny woyska porównany w rodzaiach wydatków na etacie Xięstwa Warszawskiego umieszczonych, za mnieyszy uważany bydź winien.

Wydział Skarbowy.

Skarb, który przy zaprowadzeniu Konstytucyynego porządku zaledwie mógł mieć do wolnego zarządzenia w gotowiźnie summę 1436639 gr. 13, któremu pozostaiąca za nim przeszłość w ogromie cisnących ią zaległości nic innego, tylko smutną w poborze dochodów biegnących wystawiała przeszkodę; Skarb, który z iedney strony widział przed sobą mdłość wpływów, z drugiey strony konieczność wydatków, a prócz etatowych i zwyczaynych ciążyły mu rozmaite z dawnych czasów i z traktatów i z wyroków Sądowych obowiązki, którym uchibić bez szkody kraiu, bez złamania wiary publiczney nie mógł, a przecież w krótkim upłynionych lat dwóch przeciągu wydoławszy wszystkim biegnącym i nadzwyczaynym wydatkom, od dnia 1go Stycznia 1817 opłacaiące regularnie dla Woyska przeznaczone summy i Etaty Cywilne, dostarczaiąc na utrzymanie bezpieczeństwa, porządku, ozdoby

miast i kraiu potrzebnych funduszów, okazał w roku przeszłym istotnego remanentu zł. pol. 7,504,421 gr. 10, a w roku bieżącym okazuie 7,858,731 gr. 27 leżącego w kassach zapasu, zapewne nieprzynosi niepomyślney karty swoich usiłowań, a na przyszłość niepochlebney wróżby.

Są to skutki lepszey administracyi, trafnieyszych środków, żywszey czynności w poszukiwaniu poborów skarbowych, w części zapewne. Wydział ten za Xięztwa Warszawskiego, ieżeli w systemacie podatkowania i rezultatach finansowych niewystawiał pochlebnego obrazu, w wewnętrznym atoli składzie doprowadzonym był do tego porządku, iakiego mu wzór oświecone narady podały; lecz zaburzenia woienne i wynikłe z nich wypadki całą rachunkowość, tę duszę finansowych działań, tak z karbów swoich wyruszyły i zawikłały, że gdy dla smutnego położenia kraiu trudno im było otrzymać publiczne wpływy, równie niełatwo było wiedzieć o otrzymanych. Uczuł iuż tę niedogodność Skarbowy Nadzór w czasach przedkonstytucyynych na straży dochodów publicznych postawiony. Wypracowany został pod okiem Senatora Novossilzoff proiekt wykazuiący środki z naylepszych Europeyskich wzorów czerpane. Kommissya Skarbowa zastała i potrzebę i obowiązek urządzić tę zamieszaną rachunkowość; iakoż urządziła ią według prostych, lecz skutecznych prawideł; przez nie wpływy i wydatki wprzódy w iednych kassach odbywane, przeniesieniem do oddzielnych odosobnione, kontrolla ich obwarowana; codzienny ich stan po kassach zarachowany i iawny, a stąd wykaz ich zawsze gotowy i łatwy, postawił Kommissyą w sposobności mieć w każdey epoce, w każdey chwili przed oczyma stan Skarbu, ilość funduszów użycia czekaiących, poprawiać błędy, nadużycia i pomyłki. Skutkiem tych urządzeń iuż pod okiem W. C. K. Mści stanął, i dziś staie, ten iasny i krótki wykaz każdo-rocznych wpływów z tytułu rozmaitych i rozdrobnionych dochodów pod ieden widok zebrany, zdolny, obiaśnić i nauczyć o całym stanie Skarbu, o rzetelney massie ważących się z sobą przychodów i wydatków; atoli mimo tey skuteczney poprawy, gdy z pamięci uronić niepodobna, iak tyle środków od początku Xięztwa na otrzymanie wpływów Skarbowych daremnie się wysilało, trudno nieoddać błogosławieństw pokoiowi, który tylko i dobre urządzenia tworzyć, i owoce z nich zbierać dozwala, który sam w sobie nosi zarod pomyślności kraiowey, który handlem podsyciwszy sposobność, wypłatność uczynił pewną, skoro ią uczynił podobną, który oburzonym ruchem społecznym otworzywszy zródło prywatnych dochodów, publicznym dał rękoymią.

Lecz ani korzyści samego pokoiu bez dobroczynnego W. C. K. Mości wsparcia byłyby dostatecznemi do sprawienia tego tak odmiennego od przeszłego dochodów kraiowych stanu. Opłacaiąc W. C. K. Mość do ostatniego Grudnia 1816 r. Woysko Polskie z własnego Skarbu, i opatruiąc w wszystkie potrzeby, pierwszy nadałeś życie obiegowi pieniędzy, a uczynioną Skarbowi Królestwa ulgą podałeś mu sposobność stanąć w równi z czekaiącemi go wydatkami.

Ta część administracyi kraiowey, iako naybliżey dotykaiąca każdego własności, a zatem naytroskliwiey obchodząca powszechność, w którey od pomyślnych powodzeń zależy spokoyność obywatelskich maiątków, a zawodnych widoków lub rozrutności skutki często na ostatni kawałek chleba ubogiego wieśniaka spadaią, iak troskliwe W. C. K. Mości o dobro poddanych serce zaymuie, tak wystawioną będzie w szczegółach z całą należną przedmiotowi dokładnością.

Do niedogodności dawnych urządzeń liczyć należy niezgodność roku finansowego z zwyczaynym, która, iakby dla utrudnienia porozumienia się wprowadzona, postanowieniem z dnia 14. Grudnia r. 1816 zniesiona, gdy dopiero w r. 1817 ustąpić mogła, w rachunkach przeszłych sprawiła 3 epoki, z których 1sza składa się z czasu od 1go Czerwca 1815 do 1go Maia 1816; druga od 1go Czerwca 1816 do Stycznia 1817, iako dnia normalnego zaprowadzenia nowego roku finansowego; trzecia nakoniec, od 1go Stycznia 1817 do ostatniego Grudnia 1817. Stąd każda z tych epok iest obięta oddzielną tabellą mieszczącą spodziewany i uiszczony dochód, i dopełniony wydatek, i na niektórych wydatkach niedobór, a na innych przyrost.

Z tych wydatków wyiawia się stopniowa miara pomyślności kraiowey, bo w pomiar oddalenia się od nieszczęśliwey przeszłości powiększył się wpływ kraiowych dochodów, iasny i wyraźny skutek rosnącey stopniami zamożności.

W roku 1815 na 16ty, wyrachowanie dochodów wynosiło summę zł. 38,636,154 gr. 23.

Za zaległości, nie licząc w nie zł. 33,405,047 gr. 15 do epoki roku 1813 należących, a dekretem W. C. K. Mości w Troyes

wydanym zawieszonych
wynosiły . . zł. 77,343,354 gr. 12
Wpłynęło na biegnące dochody od 1go Czerwca 1815 do 1 Czerwca 1816 . .. zł. 25,245,280 gr. 12 1/2
Na zaległości . zł. 12,493,913 gr. 3 1/2

Ogółem . . zł. 37,741,193 gr. 15 1/2
Dodawszy do tego remanent gotowizny dnia ostatniego Maia 1815 roku . . . . zł. 1,436,639 gr. 13 1/6

Ogół percepty wynosi zł. 39,177,832 gr. 29

W te summy wpłynęło kwitami liwerunkowemi i innemi dowodami za podatki przyiętemi . . . . zł. 12,074,837 gr. 6
Wydatki na ten rok przeznaczone wynosić miały . . . zł. 39,327,023 gr. 25
Wydano na woysko, częścią gotowizną, częścią kwitami liwerunkowemi za podatki przyiętemi . . . zł. 16,267,293 gr. 8
Na listę cywilną i administracyą kraiu, kompetencye świeckie i duchowne według tabelli . . . . zł. 21,610,473 gr. 14

Ogółem zł. 37,877,766 gr. 22

Pozostało w Skarbie dnia 1go Czerwca roku 1816 . . . . zł. 1,300,066 gr. 6
Na rok 1816, czyli 7 miesięcy tego roku od dnia 1go Czerwca do ostatniego Grudnia.
Wyrachowanie dochodu wpłynąć maiącego, wynosiło . . zł. 28,814,231 gr. 24
Zaległości do dobrania, powiększone zaległością z roku minionego, wynosiły . . . . zł. 80,461,526 gr. 9
Wpłynęło na biegnące zł. 24,479,714 gr. 7 5/6
Na zaległości . zł. 8,448,589 gr. 22 1/3

W ogóle . zł. 32,928,304 gr. 1/6
Dodawszy do tego remanent dnia 1go Czerwca 1816 roku pozostały w summie . . . zł. 1,300,066 gr. 6

Ogół percepty wynosił zł. 34,228,370 gr. 6
to iest, więcey nad spodziewanie na niektórych . . . . . zł. 3,798,687 gr. 10
mniey na innych . zł. 1,125,187 gr. 2
a zatem więcey wpłynęło zł. 2,673,500 gr. 8
Z tego wydano na woysko zł. 5,562,049 gr. 2 $\frac{10}{12}$
Na listę cywilną, na inne wydatki iak tabella . . . . zł. 20,620,575 gr. 8 1/6

razem zł. 27,182,624 gr. 11
Pozostało remanentu w początku 1817 roku . . . . . zł. 8,045,745 gr. 25
W którym ogóle gdy znaydowały się summy do roku 1817 należące w ilości . . . zł. 541,324 gr. 15

Prawdziwy zatem remanent roku 1817 wynosił . . . zł. 7,504,421 gr. 10
W roku 1817 budżet z przyczyny otrzymanych wyższych korzyści na podatkach niestałych, iak tabella, miał wynosić z biegnących podatków . . zł. 41,748,517
Z zaległości . zł. 3,600,000

Ogółem zł. 45,348,517
Wpłynęło istotnie na bieżące . . . zł. 38,980,054 gr. 24
na zaległe . . . zł. 6,887,073 gr. 20
za liwerunek od Kommissyi Spraw Wewnętrznych . . zł. 7,291,136 gr. 22

Ogółem zł. 53,158,265 gr. 6
a zatem na wyrachowanie zł. 7,809,748 gr. 6
Remanent z roku 1816 wynosił . . . . zł. 7,504,421 gr. 10
a zatem ogólny dochód przyniósł . . . . zł. 60,662,686 gr. 10
Wydano za kwitami ogólnemi Kommissyi Woyny, oprócz wydatków na budowle woyskowe i reperacye onych, zł. 20,700,000
Na listę cywilną i administracyą kraiu, iak tabella . . zł. 27,923,506 gr. 21

Ogółem zł. 48,623,506 gr. 21
Pozostało zł. 12,039,179 gr. 25
Lecz z roku przeszłego pozostały do uspokoienia wydatki, tudzież znayduią się remanenta w kassię Menniczney i Koronney, co ogółem wynosi . . . zł. 4,180,447 gr. 28

Ogół funduszu do użycia gotowego . . zł. 7,858,731 gr. 27
stanowi całkowity rezultat finansowych działań.

Takowy obraz Skarbu iest owocem szczegółowych źródeł, o których w następnym ciągu czynności Kommissyi Skarbowey mówić będziemy.

Zródła te dzielą sie na podatki stałe i niestałe; ofiara, podymne, rekrutowe, żydowskie i konsensowe etc, w obrębie kraiu wynosiły w roku 1815 summę złotych 12,767,624 groszy 29. Obok niey zaległość, po odtrąceniu podatków do ostatniego Maia 1813 zawieszonych, wynosiła złotych 19,506,489, groszy 16. Bez podania sposobów umorzenia zaległości nie można się było spodziewać biegnących wpływów; kwity liwerunkowe w ręku właścicieli będące, ledwie w części okazane, a w znacznieyszych summach terminem prekluzyynym przecięte, pretensye allewiacyyne w sporach swoich zalegaiące, utrudniały pobory, a środki exekucyyne okrywały zarzutem niezasłużoney surowości. Przedłużenie więc ter-

minu do okazania pierwszych, a polecenie Delegacyi Administracyyney rozpoznania drugich ziednało ten szczęśliwy skutek, że i zaległe śmieley żądane, i bieżące wpływy ściśley wymagane bydź mogły. Czynna gorliwość i nieugięta sprawiedliwość tego Sądu, która Skarb na summę 1,106,938 złotych, groszy 26 od niesprawiedliwie ządanych złotych 746,718 groszy 11 uwolniła.

Dozwolony postanowieniem z dnia 14. Grudnia roku 1816 rozkład należności przed rokiem 1815tym zaległych na raty dwóchletni przeciąg czasu nieprzechodzące, wstrzymanie exekucyi za wszystkie zaległości do końca Grudnia 1817, połączone za ustąpieniem kar iuż zaciągnionych dla tych, którzyby w takowych zaległościach przed terminem się uiszczali; nakoniec, zesłanie Radcy Stanu do rewizyi kass, do rozpoznania na mieyscu stanu wpływów i znaglenia Urzędników opieszałych zrządziły, że zaległości przed rokiem 1815tym należne, w końcu roku 1817 spodziewane 3,600,000, blisko o drugie tyle przeniosły, a należność biegnących podatków, która na rok 1815 mało co więcey, iak w połowie uzyskaną bydź mogła, na końcu roku 1817 względnie całey swoiey massy iedynie w 8mey części pobraną nie została.

Dobra narodowe, koronne, i Skarbowi powrócone pod nazwiskiem Dóbr Rządowych w roku 1815 nosiły postać zastawy w przesadzonych od possessorów pretensyach. W roku 1815 na 10,000,000 rocznego dochodu w Dobrach Narodowych, zaledwie wpłynęło 2,771,756 na półtrzecia miliiona, w Dobrach Koronnych zaledwie wpłynęło miliion; na półtora miliiona w dobrach powróconych nie wpłynęło, iak 200,000.

Prócz tego, zaległość z lat dawnieyszych z tych dóbr ogółem wziętych wynosiła summę ostatecznie wylikwidowaną złotych 55,295,693 groszy 15, na którą tylko 3,896,344 zaliczono. Warunek kontraktów ieszcze za Rządu Pruskiego wydanych nieobowiązuiący posiadaczów do zapłaty następnych rat aż po obrachowaniu się z pierwszey, tego niepomyślnego wpływu był przyczyną. Zaradziły temu postanowienia odznaczaiące przeszłość od biegnących czasów z nakazem wypłaty przypadaiących; a powzięta i dokonana myśl utworzenia Administracyyney Delegacyi przenosząc rozstrzygnienie tego rodzaiu sporów pod wyrok śpiesznieyszego Sądu, a przepisanemi i do każdey epoki zastosowanemi prawidłami waruiąc, aby ani sprawiedliwe pretensye krzywdy, ani niesprawiedliwe korzyści nie odniosły zawikłania, własność Skarbową wydobywa. Dzieło trudne i niezliczonemi przeszkodami otoczone tém większey zalety, iż iedynie maiątek narodowy od pewnego uszczerbku ochronić zdolne, iuż się w korzyściach swoich postępnie rozwiia; a gdy skutkiem wyraźności przepisów i bezstronnego do niey zastosowania wyroków w odsądzonych dotychczas sprawach na pretendowaney sumie 318,432 groszy 29 iedynie summę 40,164 dla possessorów przyznaną wystawia, daie widoczną miarę, czego się kraiowi bez przedsięwzięcia powyższego środka spodziewać można było; kiedy atoli zupełnie ukończonym zostaie, z pewnością oznaczyć nie można.

Termina ostatecznego składania obrachunków dla trudnego wynalezienia rozrzuconych dowodów zwłoce uledz musiały; teraz takowe obrachunki Dyrekcya Dóbr Rządowych zbiera, z uwagami Delegacyi odsyła, i spodziewać się godzi, że zbliży rzecz do kresu. Postanowienie z dnia 1. Czerwca 1816 rozdzielaiąc Administracyą Dóbr Narodowych od Administracyi lasów, każdemu w szczególności z tych rodzaiów maiątku narodowego nadało oddzielny dozór, i nowa Dyrekcya Dóbr Rządowych w Wydziale Skarbowym utworzona trudnić się poczęła urządzeniem dóbr, i wypuszczaniem ich w dzierżawę.

Wychodziła znaczna ich część z posiadania; dawne wyciągi intrat przez spustoszenie woienne straciły swoię podstawę, nową niepodobna było uprzedzić nadchodzącego terminu. Licytacye okazały znaczny zysk na pozór, w gruncie zawód i szkodę. Postanowienie przepisało systemat, który odpowiedział czasowym wymaganiom; na lat trzy tylko puszczone z wolney ręki dzierżawy z nowemi warunkami, bezpłatne korzyści dla gospodarstwa mieyscowego i oświecenia ludu wieyskiego zabezpieczaiącemi; gdzie zaś na większą ilość lat dzierżawy puszczone bydź musiały, zastrzeżono opłatę za przyszłość, iaka się z wyciągów nowych pokaże.

Opustoszenie dóbr, które woyna zrządziła, wymagało koniecznych ulepszeń. Wydano na takowe ulepszenia w roku 1817 na poprawę budowli, na zapomogę włościan, na remissye summę 1,251,805 złotych.

W roku 1817 osadzono na gruntach narodowych 3,041 dusz kolonistów, którzy na odgłos postanowienia z dnia 2. Marca 1816, z dnia 3 Maia 1817 do kraiu naszego przybyli. Ściśle rozebrano zażalania włościan, i nadużyciom z strony possessorów zapobieżono, i wszystkie samowolnie narzucone lub wymaga-

ne daremszczyzny zniesione zostały. Granice dóbr narodowych w zaburzeniach woiennych albo doznały uszczerbku, albo się wystawionemi znalazły na widoki sąsiadów, a prawa Skarbu albo zaniedbanemi, albo przez słabą obronę często na szwank narażonemi były. Potrzeba ochrony od widocznych strat natchnęła postanowienie z dnia 27. Lutego 1816, zawieszaiące wszystkie spory ze Skarbem do krótkiego czasu, póki następnie ustanowienie publiczney obrony w Prokuratoryi Jeneralney tarczy im nie użyczyło.

Dobra wszelkie Rządowe z początkiem r. 1815 winne były zaległości zł. 55.295,693 gr. 13

Bieżącego dochodu uczynić miały . . .	zł. 14,344,768	gr. 24
na pierwsze wpłynęło .	zł. 3,896,544	gr. 13
na drugie . . .	zł. 4,002,346	gr. 10

w roku 1816 do 1go Czerwca do ostatniego Grudnia winne były zaległości

zaległości . . .	zł. 61,883,972	gr. 15
bieżącego dochodu .	zł. 9,621,702	gr. 14
na pierwsze wpłynęło	zł. 4,268,417	gr. 3
na drugie . .	zł. 5,218,753	gr. 27

W roku 1817 po potrąceniu zaległości postanowiem na zaspokoienie pretensyy dzierżawców w poborze wstrzymanych, winne były

zaległości . .	zł. 18,519,733	gr. 18
bieżącego dochodu, wyłączaiąc dochód leśny, iako osobno administrowany	zł. 10,676,109	
na pierwsze wypłaciły	zł. 2,032,993	gr. 15
na drugie . .	zł. 6,223,827	gr. 19

Mniey pomyślny wpływ z tego zrzódła, iest bez wątpienia skutkiem zamitrężenia pretensyy dzierżawnych, i ciągnionych się dotąd z Possesorami obrachunków. Dochody bieżące powyżey w roku 1817 brane są z massy dóbr pozostałey po odpadnięciu niektórych do Obwodu Krakowskiego, po oddaniu innych w rząd Dyrekcyi Górniczey, oraz po wróceniu nabywcom za Rządu Austryackiego sprzedanych.

Lasy narodowe, ta znaczna część maiątku publicznego, za Rządu Polskiego pustoszona, za Rządów Austryackiego i Pruskiego w dozór i straż wzięta, i zaczynaiąca się porządkować, za Xięztwa Warszawskiego, ile okoliczności pozwoliły, od zniszczenia chroniona, teraz staraniem Kommissyi Skarbu opisane, według prawideł nauki leśniczey do podziału przeznaczone, wystawuiąc przestrzeni swoiey 4,500,026 morgów Magdeburskich, na 7 leśnictw podzieloney, na którey 3,936,022 iest morgów wysoko-piennych, przez urządzenie swoie i pewności kapitału i możności czynienia z niego dochodu nabywaią; zostaią tymczasowo pod kierunkiem i zwierzchnością nowey Magistratury, złożoney z Dyrektora Lasów, z Prezesów Izby Administracyyney dóbr Koronnych i Narodywych. Już ta nowa gałęź Rządu odebrała ogólne i szczegółowe etaty i przepisy zapewniaiące rachunkowość; czeka tylko ostateczney organizacyi, którey proiekt już roztrząśniony w Deputacyi, wstrzymanym zostaie do urządzenia Sądownictwa, z którem go stosunki łączyć będą.

Pomiar szczególny lasów, przeszłą wiosną rozpoczęty, następnie daley posuwać się będzie. Poczynione starania o sprowadzenie biegłych w sztuce leśney cudzoziemców na 1818 rok zamierzony skutek uiszczą, a szkoła leśna przez Kommissyą Skarbu założona, nabycia kraiowych znawców po latach kilku obiecuie.

Wyznaczone w roku 1816 poręby, 43,026 morgów zawieraiące, a drzewa za 1,621,861 zł. mieszczące, w przeciągu roku 1817 przyniosły dochodu w gotowiznie 983,156 zł. w którym ogóle wartość sprzedanego drzewa wynosi 465,134, nie licząc 300,000 zł., iako wartości drzewa, użytego na wystawienie koszar, uiezdni, staien woyskowych, ekonomicznych i włościańskich, na reparacye grobel i mostów.

Na rok 1817 podobna rozległość porębów, na którey wartość drzewa zł. 1,640,505 gr. 12 wynosi, na użytek Skarbu wyznaczoną została.

Prokuracya Jeneralna.

Tu iest mieysce wspomnieć o główniejszych powodach do ustanowienia Magistratury ku obronie publicznych własności i funduszów przeznaczoney. Ustanowienie to iest tylko co do formy rzeczą w kraiu naszym nową.

Obrona prawna własności publicznych, i dokładna względem nich w prawnych stosunkach Rada, należy do liczby koniecznych każdego Rządu potrzeb; żaden prywatny właściciel rozleglejszych nieco włości, obeyść się nie może bez ustalenia śrzodków takowey dla siebie obrony; tem mniey więc godziło się Rządowi, iako posiadaiącemu naywiększą w kraiu massę nieruchomych własności, zaniedbać tak ważney części wewnętrznych rozporządzeń. Jeżeli prywatny ma w tey mierze niezaprzeczone prawo, tedy Rząd ma tu nawet świętą powinność; — wszelka bowiem w iakieykolwiek bydź własności publiczney zrzadzona szkoda prawdziwą iest dla wszystkich prywatnych stratą, i każdy stąd wynikaiący u-

bytek zamożności lub dochodu tylko ich kosztem na nowo zapełniony bydź może. — Dla tego we wszystkich kraiach widziemy urządzony w tey mierze osobny oddział prawnych Doradców i Obrońców dla interessów Rządowych, i ten oddział w iednych kraiach mniey, w drugich więcey skoncentrowanym iest, co do samego kierunku i dozoru, bez którego Skarb podaremne na obronę łożyłby koszta, i Instytucya sama, zamiast zamierzoney użyteczności, stałaby się raczey szkodliwą. Nader ważne powody zarządziły u nas, że w ustanowieniu Prokuratoryi jeneralney, porównywaiąc rozmaite obce wzory i radząc się oraz nauki własnego doświadczenia, zbliżono się raczey do wzoru sąsiedzkiey Instytucyi gdzie kierunek prawney obrony i rady co do publicznych własności skoncentrowanym iest w Kollegialney Magistraturze.

Ustanowienie takowe naczelnego Kollegium Prokuratoryi Jeneralney i połączoney z nim Hirarchii obrońców, aczkolwiek na pozór kosztowne, stało się przecież niezbędną koniecznością, wynikaiącą z położenia, w iakiem (przez zbieg wyższych w kraiu naszym wypadków) znaydowały się interessa prawne publicznych własności.

1. Przez samę iuż zmianę prawodawstwa i sądowego porządku podpadły one (równie iak wszystkie inne) znacznym trudnościom i zawikłaniom, dla których, bądź w rozpoczęciu swoiem, bądź w dalszem popieraniu doznały nieprzezwyciężonych przeszkód. Ztąd poszło, że naywiększa ich liczba zupełnie aż do tych czasów zaległa; te zas, które w bieg puścić musiano, wystawionemi były w wielkiey części na pomyłki i uchybienia, których prostowanie mozolney wymaga pracy.

2. Dla trudności z powyższego źródła wynikłych, dla licznych zmian w osobach i urządzeniach, dla zaburzeń woiennych, w nieiakiey części także przez niedostatek dozoru lub czynnego kierunku, liczba zaległych interessów samego tylko Skarbu, iako to granicznych i possessoryynych z dobrami narodowemi, windykacyynych, defraudacyynych, niemniey tych, które tyczą się niewykonaney dotąd opłaty stępla Kollateralnego, kar Sądowych, summ dawniey Bajonskiemi zwanych, tudzież rozmaitych innych należności Skarbowych, wzrosła do przestraszaiącego ogromu kilkunastu tysięcy. Fundusz Instytutów, Gmin, Zgromadzeń i wszelkiego rodzaiu korporacyy znaydowały się w stanie zaniedbania, a zatem niepewności z przyczyn, które dawnieyszych ieszcze czasów sięgaią.

3. W takowém położeniu rzeczy zachodziła dla Rządu gwałtowna i nieodzowna potrzeba myślenia o zaradczym śrzodku gwoli ukończeniu zaległych, roziaśnieniu zawikłanych, ubezpieczeniu nieupewnionych i podniesieniu zaniedbanych interessów prawnych publiczney własności. Winien to był Rząd nietylko bezpośredniemu dobru Skarbu i Instytutów, ale też i wyższym dla ogólnego porządku społecznego obowiązkom. Ieżeli bowiem prywatny (rozlegleyszego nieco maiątku) właściciel, skoro prawne interessa iego w wielkiey liczbie zalegaią i są w zawikłaniu, wpływa szkodliwym sposobem na spokoyność i dobro wielu familiy, iakże niemiałby bydź nierównie rozlegleyszym i szkodliwszym z tego względu wpływ tylu zaległych i zawikłanych interessów prawnych, pod opiekuńczym kierunkiem samego Rządu zostaiących?

Te powody wymagały, nie tylko utworzenia, ale otoczenia prokuracyi jeneralney wszelkiemi śrzodkami i pomocą, zdolnemi osiągnąć zamiar, z widokami publicznego dobra tak nierozerwanie spoiony.

Magistratura ta znaczną liczbę processów rozpoczęła, a ieszcze znacznieyszey iako zapozwana broni. Od rozpoczęcia iey czynności przeciąg czasu, porównany w zwyż wspomnionym stanem zawikłania własności publicznych, iest zbyt niedostarczaiącym, aby w nim stanowcze skutki i pewnie wyrachowane korzyści okazać mogła. — Jest ona wciągu działań, któremi pożyteczność swoię popiera, i dobrych skutków czyni nadzieie.

(Dokończenie nastąpi.)

P a n i S t a e l.

Ta jeniuszu i dowcipu pełna kobieta wzbiła się do rzadkiego szczytu sławy przez ważność pism swoich, przez osobisty swój wpływ do wielkich wypadków czasu naszego, a naybardziey przez swoie liberalne, żadnym przesądem narodowym nie zaćmione widoki, i przez odważne onychże wyznawanie. Nie można ią za należącą wyłącznie do iednego Ludu poczytywać; należy ona do całey światłey Europy, a częstokroć w nayświętszych iey sprawach była godnym zastępcą i mowcą oneyże. Z tych względów kilka wierszy pamiątce zacney tey Damy poświęconych, przeznaczonego im tu mieysca nie będą niegodnemi.

P. Stael posiadała przyświecaiące wzóry w rodzicach swoich, w owym N e k e r z e dotychczas ieszcze należycie nie ocenionym, i

w swoiey jenialney, sławą autorską podobnież szczycącey się matce. Zbierała ona zawcześnie obfity skarb wiadomości, a iey wychowanie było właściwie wychowaniem człowieka uczonego. Oprócz swoiego oyczystego języka Francuzkiego, nauczyła się ieszcze języków Angielskiego, Włoskiego, Niemieckiego i Łacińskiego, a w tym ostatniem języku, była syna swoiego pierwszą nauczycielką. Jeszcze w dwudziestym roku wieku swoiego rozpoczęła zawód autorski ze swoiemi Listami o dziełach i charakterze Rrussa. (Lettres sur les ouvrages et le caractere de J. J. Rousseau). Zachwycaiąca wymowa Jana Jakóba, i ognista moc wyobraźni iego, zapalały naymocniey iey umysł, a pewne pokrewieństwo ducha między obydwoma temi rzadkiemi jeniuszami zdaie się bydź oczywistem. W krétce potem wydała dzieło pod tytułem: Próba o fikcyach (Essai sur les fictions). Rewolucya Francuzka wzbudzała nayczulszy w niey udział, oyciec iey i osoby które go otaczały, obeznali ią wcześnie z taiemnemi sprężynami tego wielkiego dramatu historycznego. Gorąca miłość wolności ciągle napełniała iey duszę, ależ despotycza dowolność i rozhukana anarchia były celem iey nienawiści. Napisała ona była obronę nieszczęśliwey Królowey Maryi Antoniny. W czasach terroryzmu musiał iey małżonek, Baron Stael-Holstein, Poseł Swedzki, z którym się krótki czas przed wybuchnieniem rewolucyi zaslubiła, Francyę opuścić, a wkrótce potem musiała takoż i ona uciekać z widowni naydzikszych czynów zgrozy. W roku 1795 wydała: Uwagi nad pokoiem, adressowane do P. Pitta i do Francuzew (Reflexions sur la paix, adressés à Mr. Pitt, et aux Français); piękne to były słowa czystey ludzkości, których głos atoli w pośród burzy namiętności Ludu bezowocnie ginał. Za Dyrektoratu (w roku 1797 wróciła się do Paryża. Bardzo znakomitym był w ówczas iey wpływ u Naczelników patryotycznego towarzystwa, znanego pod nazwiskiem: Grona konstytucyynego (Cercle constitutionell.) W krótce atoli ścigała ią podeyrzliwa polityka Pentarchów wyrokiem wygnania. Po dniu 18tym miesiąca Brnmaire pokazała się znowu w Paryżu. Niepodległość iey zasad zaprowadziła ią takoż i pod Rządem Konzulowskim w szeregi strony oppozycyyney. Jey sala bawialna była mieyscem zgromadzania się nayznakomitszych Współczłonków Trybunału; który w roku 1803cim walkę z co raz bardziey wyiawiaiącym się przywłaszczaniom i wolność pognębiaiącym planom Bonapartego odważnie wytrzymywali. Jeden z naycelnieyszych między tymi ludźmi, był iey przyiaciel, szacowny publicysta Benjamin Constant. Jak za rządów pierwszego Konzula urazy i uciski wszelkiego rodzaiu ponosić musiała, tak nie mniey była iednym z ulubionych przedmiotów prześladowania Cesarza Napoleona, który ią swoią zupełną zaszczycał nienawiścią; uczucie, którem się ona serdecznie wywzaiemniała. Wiadoma iest iey lakoniczna definicya Bonapartego: „C'est un Robespierre à cheval.“ (Jest to Robespierre na koniu). Władca, przed którym Europa drzała, lękał się języka i pióra śmiałey tey kobiety. — Przez ciąg ostatnich lat panowania Bonapartego musiała ona zawsze unikać ziemi Francuzkiey, lecz nagradzała to sobie zwiedzaniem Anglii, Włoch i Niemiec.

Oprócz pism inż namienionych, wydała ieszcze pisma: O wpływie namiętności do szczęśliwości Narodów (De l'influence des passions sur le bonheur des nations) — O literaturze uważaney w swoich stosunkach z ustawami towarzyskiemi.“ (De la litterature considerée dans ses rapports avec les institutions sociales). O wpływie rewolucyi na umieiętności (De l'influence des revolutions sur les lettres) — Delfinę — Korynnę, czyli o Włoszech (Corinne ou de l'Italie) — O Niemczech (De l'Allemagne). — Była ona także i współpracowniczką Biografii powszechney (Biographie universelle); iey to są artykuły: Aspazya Camoens, i Kleopatra. W papierach po niey pozostałych maią się znaczne rękopisma znaydować, a między temi wymieniaią; Uwagi nad zobopólnem położeniem Francyi i Anglii w roku 1813;“ — tudzież: „Dzieie życia Nekera. Między licznemi pismami P. Stael należy iednakowoż wieniec, iey Korynnie, i dziełu: o Niemczech. Bardzo trafnem iest zdanie, które gazety Nad-Reńskie niedawno o ostatniem z dzieł pomienionych dały: „Dalekimi iesteśmy od tego (mówi pisarz rzeczonego zdania) abyśmy w owey książce same prawdy upatrywać chcieli, ależ iesteśmy tego zdania, że ieszcze żaden autor wewnętrznego naszego życia Niemieckiego i naszey istoty tak bardzo nie zgłębił; i że może właśnie obcego na to potrzeba oka, aby naybardziey rozróżniaiące cechy i charakterystyczność Narodu naszego tak czysto poiąć.“ P. Stael należała z wiekopomnym Karolem Villersem do owey małey liczby Francu-

zów, którzy bogactwa literatury Niemieckiey należycie cenić umieli; należała do owey małey liczby wybranych swoiego Narodu, których duch estetyczny w okowach naylichszego przymusu do reguł uwięzionym nie iest. Pierwsza edycya iey dzieła: o Niemczech miała wyyśdź z druku w Paryżu w miesiącu Październiku 1810; dziesięć tysięcy exemplarzy onego było iuż wydrukowanych, gdy ie Policya raptem opanowała, i one na massę utłuc kazała, w których to massie, według własnego Pani Stael wyrazu, nawet ani śladu ducha ludzkiego iuż więcey widać nie było. Minister Policyi, Savarry, napisał do autorki: że ostatnie iey dzieło Francuzkiem nie iest" (Votre dernier ouvrage n'est pas français) i rozkazał iey, aby się w przeciągu ośmiu dni z Francyi wyniesła. Wróciła się do Paryża dopiero po wstąpieniu na tron Ludwika XVIIIgo i była od tego Monarchy zaszczytnie przyięta. Wierna zasadom swoim, była P. Stael aż do ostatniego tchu życia swoiego, ozdobą i podporą czcicielów prawdziwey wolności i liberalności. Z tąż samą odwagą, z którą się despotyzmowi woyskowemu stawiła, gromiła także i roy synów ciemnoty, dla których wolność i oświata z widzialnych przyczyn są zgrozą.

O iey szlachetnem sercu podał ieden z naypoufnieyszych iey przyiaciół, w gazecie Merkurego Francuzkiego z dnia 26go Lipca 1817go obraz z czułością odmalowany, a z tego umieszczamy tu kilka rysów, których rzetelność potwierdza ustne wyznanie iednego Męża, co przez lat kilkanaście miał ukontentowanie obcować P. Staelową „Panuiącemi nad inne przymiotami P. Staelowey, były miłość i litość, równie iak wszystkim wyższym ieniuszom, bardzo iey drogą była sława; i równie iak wszystkie dusze wspaniałe wysoce wolność ceniła; ależ oboie te uczucia, iakkolwiek były rozkazuiące i naglące wówczas, gdy z niemi żadne inne czucie nie walczyło, tak zaraz milczały, skoro ie naymnieysza okoliczność wprawiała w sprzeczność ze szczęściem owych, których P. Stael kochała, albo gdy widok iakowey cierpiącey istoty do niey przemawiał: że się na świecie znayduie coś świętszego nad pomyślny skutek iakowego sporu, albolitéż nad tryumf iakowego zdania. ——— P. Stael stawała zawsze na stronie zwyciężonych, nawet i wtedy, gdy przed ich pokonaniem przeciwniczką onychże była. —— Ileż to godzin, ileż to dni, nie poświęcała obronie nieszczęśliwych! Ta dobroczynność czynna i niezmordowana, ta żądza wspomagania i dawania pociechy, często ią w układaniu dzieł przerywała; a gdybyśmy iey życie zupełnie znać mogli, tedybyśmy w każdey nieznaczącey nieregularności iey stylu ślad czynu dobrego znaleźli. —— Jey przyiacieli widzieli w niey drugą opatrzność. Gdyby który z nich przez nieprzewidziane iakowe nieszczęście cały swóy stracił był maiątek, byłby wiedział, gdzie go ubóstwo nie dosiągnie; gdyby do ucieczki przymuszonym został, znałby był mieysce, gdzie mu za przyięcie przytułku podziękuią; a gdyby więzienie było iego losem, byłby w Pani Stael uwolnicielkę swoią oglądał."

Przedziwna ta kobieta umarła w Paryżu dnia 19go Lipca 1817 w 53cim roku wieku swoiego, po długiey i bolesney chorobie. Zostawiła ona iednego Syna, Augustyna Staela, i iedną córkę, małżonkę Xięcia Broglio, Para Francuzkiego, którego przywiązanie do systematu wolności konstytucyyney chwalebnie iest znanem. Dopiero po śmierci swoiey ogłosiła publicznie testamentem powtórnę małżeństwo swoie z P. Rocca autorem dzieiów ostatniey woyny Hiszpańskiey; ieden syn, iest owocem tego małżeństwa. Maiątek swóy, kilkanaście milionów franków wynoszący, podzieliła według doniesienia kilku dzienników, przez zapisy, między dzieci swoie z oboyga małżeństw, i między P. Rocca; literacką zaś spuściznę, bogaty skarb rękopism swoich, przekazała długoletniemu przyiacielwi swoiemu P. Augustynowi Wilhelmowi Szlegelowi. Ostatnie iey pragnienie zostało spełnionem. Smiertelne iey zwłoki zawieziono do iey włości Coppet, gdzie ie obok iey rodziców nayuroczyściey złożono. Trumnę iey nieśli członkowie Rady municypalney Koppetańskiey, a tym sposobem uczcili dobrodzieykę Gminy tameczney. Naywiększa część Radców Stanu z Kantoru Genewskiego znaydowała się w orszaku iey pogrzebu. — Ciągle żyó będzie pamięć P. Stael, w każdym przez czarodzieyską moc nauki uświęconym umyśle, i w każdem sercu dla wolności i dostoieństwa człowieka pałaiącem.

E. St.